

Pět japonských pohádek a pověstí

Jan Luffer

Ilustrace Markéta Syslová

*Trojice pohádek a dvě pověsti jsou ukázkou z připravované knihy japonské lidové slovesnosti **Strážidelný chrám v horách**. Kniha není jen sbírkou lidových vyprávění, obsahuje také značné množství sekundárních textů. Mezi nimi jsou i komentáře ke každému vyprávění s odkazy na mezinárodní a japonský katalog lidových pohádek a pověstí. Ukázka pětice vyprávění zahrnuje i jejich komentáře a je doplněna alternativními ilustracemi.*

Žena, která nejedla

Byl jeden svobodný muž, který si vydělával štípáním dříví na topení. Jednou řekl svým přátelům: „Chtěl bych ženu, která vůbec nic nejí.“

Za pár dní k němu přišla podivná žena podivného vzhledu a řekla: „Vezmi si mě, prosím, za manželku, nebudu vůbec jíst.“

Muž ženu přijal a ona opravdu, nikdy nic nesnědla. Zásoby rýže v truhle se však neustále ztenčovaly a ze džberu s bobovou pastou také pořád ubývalo. Muži to přišlo podezřelé. Jednoho dne předstíral, že jde do města, ale když si žena odskočila na záchod, vrátil se a ukryl na trámech ve stáji. Poté, co se žena vrátila, vybrala z truhly rýži, propláchl a dala ji vařit do kotlíku. Pak v hmoždíři rozmačkala bobovou pastu a udělala z ní polévku. Poté uplácala rýžové knedlíčky, poskládala je na slaměnou rohož do řady a do džberu dala chladit polévku. Sundala si z hlavy vlasy a nahoře na temeni se objevila velká otevřená tlama. Žena si do ní naházela rýžové knedlíčky a nalila vychlazenou polévku. Když skončila, připevnila si vlasy nazpět. Zatímco po sobě všechno uklízela, slezl muž z trámů, zaprášil si sandály a vešel do domu, jako by se vracel z města. Příštího rána řekl muž ženě: „Chci, aby ses vrátila domů.“

„Půjdu, ale co si od tebe odnesu?“

„Vezmi si tamhletu kád', která je dost velká i pro dva.“

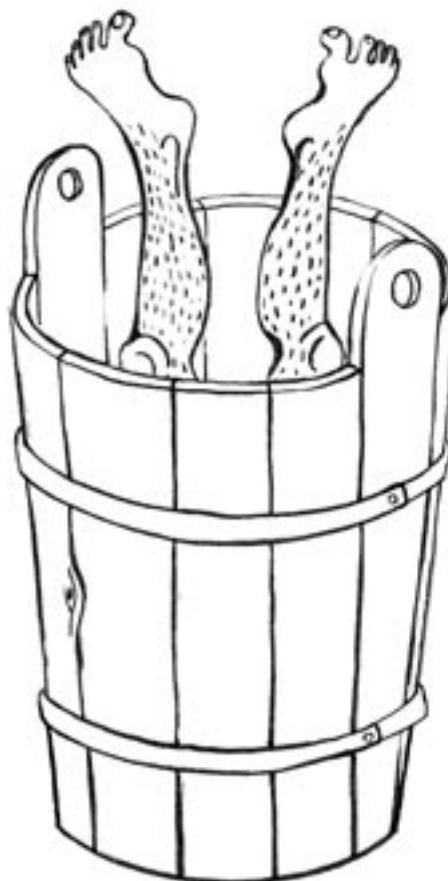
Žena se do kádě podívala a vykřikla: „Fuj, uvnitř je červ! Vyndež ho!“

Muž přišel ke kádi a nahnul se přes okraj, aby se podíval. V tom okamžiku ho žena popadla za nohy a hodila po hlavě dovnitř. Zvedla kád' na ramena, proměnila se do své podoby horské ježibaby jamauby a křížem krážem se rozběhla zpátky do kopců. Volala: „Nesu jednu rybu, bude dobrá k našemu vínu. Všichni přijďte!“

Jamauba šplhala po horském úbočí a prorážela si cestu hustým křovím. Zpoza kopců jí odpovídala volání.

Muž se vzdal naděje na přežití, ale když kád' zavadila o jeden strom, chytil se větve a vytáhl se ven. Dal se do běhu, jak nejrychleji uměl. Zdálo se, že jamauba si útěku ještě nevšimla a dál pokřikovala: „Nesu šťavnatou rybu k našemu vínu. Všichni pojdte!“

Když dorazila na místo, kde už všichni čekali, položila kád' na zem a zjistila, že je prázdná. Došlo jí, že muž uprchl, a rozběhla se z kopce stejnou cestou, jakou přišla, aby ho chytila. Vypadalo to, že ho dostihne,

ale muž se schoval mezi kosatce a pelyňky, které rostly u cesty. Jamauba se zastavila a očima pátrala po místě zarostlém oběma rostlinami. Muže ihned uviděla, ale věděla, že kdyby natáhla ruce, a dotkla se kosatce nebo pelyňku, uhnily by jí. Nedalo se nic dělat a vrátila se do kopců. Muž si natrhal obě rostliny, které mu zachránily život, a uvázal si je do vlasů a kolem pasu. Když přišel domů, dal rostliny na střechu a ke vchodu do svého domu. Díky tomu už se jamauba nikdy neukázala.

Dotto harai.

Stařec, který sekal bambus

Kdysi dávno, předávno žil na jistém místě jeden stařec. Jakéhosi dne se vydal obdělávat své políčko, když tu přiletěla sýkorka, a posadila se na násadu jeho motyky. Stařec ji popadl a naráz spolkl. Ptačí nožky mu však zůstaly trčet ven ze zadku, a když se je snažil vytáhnout, pták v jeho žaludku zazpíval:

*Čin čin kuri kuri
pon pon kuri kuri
koma sara sara.*

Stařec se vrátil domů a řekl o tom své ženě. Ta mu poradila, ať jde do pánova bambusového hájku, naseká nějaký bambus, přinese ho domů a rozehřeje lázeň, možná pták vyklouzne ven. A tak se stařec vydal do pánova bambusového hájku, aby nasekal nějaké rostliny. Zrovna když byl zabraný do práce, projížděl tudy pán.

„Kdo tu seká bambus?“ zavolal zlostným hlasem.

„Stařec, který pouští větry.“

„Jestli umíš pouštět větry, tak mi to předved.“

Stařec si vyhrnul kimono, zatáhl za ptačí nožky a ozval se zpěv:

*Čin čin kuri kuri
pon pon kuri kuri
koma sara sara.*

„No, to není špatné. Zkus to ještě jednou,“ řekl pán. Stařec zatáhl za ptačí nožky ještě jednou a podruhé a ozvalo se:

*Čin čin kuri kuri
pon pon kuri kuri
koma sara sara.*

Na pána to udělalo velký dojem. Dal starci mnoho, mnoho darů a řekl mu, že si může chodit sekat bambus, kdykoli bude chtít.

O tom všem se doslechl hrabivý stařec ze sousedství. „Měl bych to také zkusit,“ řekl si a šel do pánova hájku sekat bambus. Zrovna v tu chvíli tudy pán projížděl.

„Kdo to seká bambus?“ zeptal se pán.

„Stařec, který pouští větry,“ odpověděl hrabivý stařec.

„Jestli umíš pouštět větry, tak mi to předved.“

Hrabivý stařec si vyhrnul kimono a s funěním zatlačil, jak nejvíce mohl. Místo zajímavých zvuků však vyšlo ven něco mnohem horšího. Pán se velmi rozzlobil, vytasil meč a uťal starci obě půlky jeho zadnice.

Jeho žena čekala doma na návrat svého muže a představovala si, jaké různé dary přinese. Najednou jej v dálce uviděla, jak se přibližuje houpavým krokem s useknutým zadkem. Pomyslela si, že stařec dostal velkou spoustu darů a jede na koni.

„S tolika nádhernými věcmi už nemusíme mít doma tolik hadrů,“ řekla si, všechny posbírala a spálila je v peci. Hned nato se vrátil stařec a řekl: „Ženo, potřebuji nějaký kus látky.“

„Myslela jsem, že přijíždíš na červeném koni, a tak jsem všechno spálila.“

Rybník v hlavě

Jistému muži se přihodilo, že spolkl pomerančové semínko, a to vyklíčilo v jeho žaludku. Rostlo a rostlo, až mu z hlavy vyrašil ven stromek. Když se na něm objevily a dozrály plody, sběhly se s křikem děti, aby stromek očesaly. Byly tak únavné, že muž prohlásil: „Všechno ten povyk je jen kvůli tomu stromu.“

Vzal za stromek a vytáhl jej ven. V hlavě mu však zůstala velká díra, do níž přšelo, a nakonec tam měl celý rybník. Děti přiběhly znovu a začaly chytat ryby. Jejich vlasce se muži zachytávaly za uši a za oči.

Muž prohlásil: „Když umřu, budu mít klid.“

Skočil do rybníka ve své hlavě a utopil se.

Strašidelný chrám v horách

Jeden horský mnich šel do jisté vesnice, a když požádal o přístřeší, řekli mu: „Podle pravidel naší vesnice tu nemůžeme nechat přenocovat žádného pocestného. Kousek dál v horách je chrám. Pokud by to stačilo, můžete zůstat tam.“

Tak se tam šel podívat a zjistil, že je opuštěný a obrostlý rákosím. Byl už unavený, a tak, jak šel kolem skladiště, vešel a lehl si. V noci přišla z hlavní síně jakási mátoha a zavolala: „Hej ty, návštěvo!“

Když mnich vstal, aby se podíval, co se děje, duch řekl: „Zahraji ti na šamisenu.“ Jak to dořekl, utáhl struny, *kiri-kiri*. V tom okamžiku ucítil mnich ve svém krku bolest, *kiri-kiri*. Vytasil meč, máchl kolem svého krku a struny šamisenu najednou praskly. Mátoha znovu napjala struny a mnichův krk opět sevřela bolest. Zase ťal kolem svého krku. Tak se to opakovalo ještě několikrát, bolest stahovala mnichovi hrdlo a povolila, když použil svůj meč a struny šamisenu praskly.

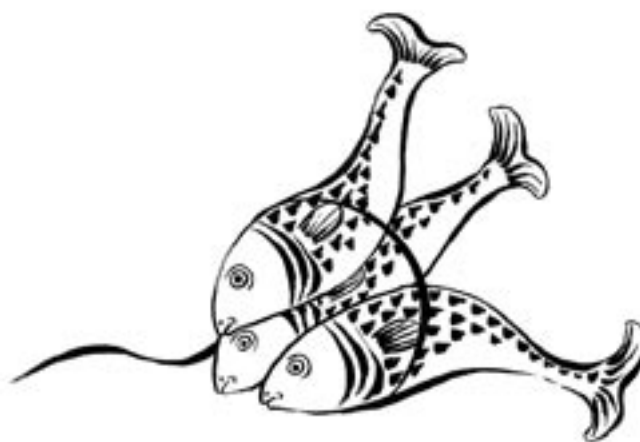
Udivený duch se chystal odejít, ale horský mnich zavolal: „Počkej, obludo!“ a mrštil po něm kusem dřeva jenž leželo vedle. Poleno rozpoltilo mátoze hlavu a zabilo ji. Mnich zvedl tělo a hodil ho do místnosti na hromadu harampádí. Když ráno vysvitlo slunce a v místnosti se rozjasnilo, uviděl, že tam leží mrtvola obrovského starého pavouka.

Trojice božských pražem

Kdysi dávno v provincii Tosa kráčel jeden prodavač ryb z mořského pobřeží do jedné vesnice v horách, aby tam něco prodal. Po cestě našel bažanta jama-doriho chyceného do oka, které někdo nastražil mezi stromy. Když ptáka uviděl, hned po něm zatoužil, ale

věděl, že by nebylo správné si ho vzít bez zaplacení. Nikdo však kolem nebyl, a tak vyndal ze svého koše tři pražmy a připevnil je do smyčky místo bažanta, jehož si bez dovolení přivlastnil a odnesl domů. Zanedlouho přišli vesničané a velmi se podivili, že v horách jsou pražmy. Ještě podivnější jim však přišlo, že jsou ve smyčce políčené na bažanta. Uvěřili, že je to znamení z nebes, poradili se a rychle tu postavili malou svatyni. Zasvětili ji třem pražmám a nazvali ji Kurodai Sančó Gongen – Božské vtělení tří pražem. Věhlas svatyně se začal šířit, lidé k ní přicházeli ze všech stran, aby se poklonili božstvu, a místo začalo vzkvétat. V době, kdy znovu kolem procházel prodavač ryb a prozradil, jak si vzal bažanta, už byla svatyně velmi oblíbená.

Komentáře k vyprávěním:

Struktura komentáře: název příběhu – zařazení do japonského (HI) a mezinárodního (ATU) katalogu lidových vyprávění (viz dále seznam literatury); určení prefektury, v níž byl příběh sebrán) – text komentáře.

Žena, která nejedla – (HI 1373A, ATU 1373A – první část – prefektura Iwate) – Typ humorky, v němž žena v přítomnosti manžela nejí, ale když je pryč, dopřává si, co hrdlo ráčí, dokud není odhalena a potrestána, je znám na všech kontinentech, v Evropě se objevují první literární záznamy v 16. století. V Japonsku je stejný motiv rozveden nikoli do humorného, ale do strašidelného příběhu. Tlama na temeni jamaubiny hlavy by mohla poukazovat na původní hadí podobu postavy – v několika verzích také místo ní vystupuje obří had. Hrdinou je skrblík, povoláním často podomní obchodník, tesař či bednář. Plošné rozšíření příběhu po celém Japonsku ve více než stovce verzí by podle folkloristky Hiroko Ikedy napovídalo, že vypravěči byli potulní řemeslníci těchto profesí. Pohádka končí vysvětlením původu nějakého zvyku, v našem případě je jím zavě-

šování kosatce (šóbu) a pelyňku (jomogi) pod střechu domu během květnového Dne dětí (v této době – pátý den pátého měsíce – se příběh stal), aby byl dům chráněn před zlými silami.

Stařec, který sekal bambus – (HI 503D; prefektura Aiči) – V pohádce se kříží typ pohádky, v níž stařec umí pouštět větry se zajímavými zvuky (typ HI 503D), a typ, v němž stařec spolkně ptáka, který mu zpívá v břiše (typ HI 503C). Základní dějová stavba zůstává stejná: pán odmění prvního a potrestá druhého, který neúspěšně napodobuje. Zvuky, jež oba starci vydávají, spolu kontrastují; např. první z nich pouští větry: *čimpui čimpui gojo no sakazuki očičin pu*, druhý: *čičin buppu*. V druhém případě pták v břiše prvního starce zpívá: *aja čúčú, koja čúčú, nišiki sara-sara, gojó no macu, tabete móseba, pipira piin*, druhý stařec spolkně jiného ptáka, který zpívá nejprve *fukkurfu kintama ki* a poté, když si buší do břicha, už jen *fu fu fu fu*.

Motiv s línou ženou, která si myslí, že její zkrvavený manžel v dálce má na sobě červený oblek, je rozšířený po celém světě a v Japonsku jej nalezneme již v krátkých pohádkových vyprávěních *otogizóši* z patnáctého až šestnáctého století.

Motiv starce sekajícího bambus se vyskytuje již v prvním prozaickém díle japonské literatury *Taketori monogatari* z 9. století. Muž nalezne v kolínku bambusu princeznu Zářící paprsek (*Kagujahime*) a stará se o ní, dokud se nevrátí do nebeské říše, odkud přišla.

Rybník v hlavě – (HI 1886, srov. ATU 1886 – muž pije ze své hlavy – prefektura Kagošima) – Další časté motivy japonských nonsensových historek (nonsensu – *banši*) jsou skok z pagody a rána do hlavy, až se zajiskří před očima a pagoda shoří; ptáčník, který vleze ústy do muže a chytí ptáka, jenž mu poletuje v žaludku, při výstupu si však uvnitř zapomene klobouk; slepá stařena ochutná pastu *miso* ze sójových bobů, ta je tak slaná, že se jí vrátí zrak. Folklorista a etnolog Kunio Janagita si před polovinou 20. století stěžoval, že na mnoha místech má tento druh vyprávění obscénní povahu. Naše podání bylo zpracováno i jevištními vypravěči žánru *rakugo* jako *Lakomcova sakura* a v roce 2002 byl podle něj natočen krátký animovaný film *Atama jama* (Hlava hora).

Strašidelný chrám v horách – (HI 326D; prefektura Iwate) – Podle Kunia Janagity příběh vytvořil hráč na *šamisen* či *biwu*, jehož podobu na sebe bere pavouk. Útok pavoučím vláknem zahrnuje buď škrcení, nebo přilepení k nějaké věci – slepý loutnista nabídne pocestnému opečený rýžový koláček, muž jej vezme a ruce se mu naň přilepí. Loutnista si muže přehodí přes loutnu a odnáší si ho někam, aby ho snědl, ten si však ruce uvolní recitováním sútry. Opuštěný horský chrám vystupuje jako typické strašidelné místo a tomu, kdo

se v něm rozhodne přenocovat, se velmi pravděpodobně něco přihodí.

Trojice božských pražem – Podobné téma zpracovává starý příběh, známý mj. také v arabské slovesnosti: žák jednoho askety se na oslu vydá na pouť, ale osel na cestě pojde; žák jej zahrabe do písku a hořekuje; lidem řekne, že oplakává svého mrtvého přítele; ti si pomyslí, že to musel být vzácný a zbožný muž, a postaví na tom místě velkou hrobku, jejíž věhlas se rozšíří, a stane se z ní známé poutní místo; za čas svého žáka navštíví jeho učitel, dozví se pravdu o oslu a na žakovu otázku, kdo byl vlastně ten světec, u nějž se modlí jeho učitel, odpoví. *Otec tvého svatého*. Stejně vyprávění sepsal v Japonsku na začátku osmdesátých let 19. století Edward Greey podle vystoupení pouličního vypravěče, jenž ostří protikněžské satiry ještě pořádně přibrousil. Příběh zařadil do své sbírky *The Golden Lotus and Other Legends of Japan* a pro jeho zápis použil neobvykle moderní folkloristickou metodu: do textu zahrnul i reakce posluchačů a popis vypravěčova způsobu přednesu i různé činnosti, jako např. přerušení děje v napínavém okamžiku a dožadování se dalších peněz.

Bažant měďavý, japonsky *jamadori*, je endemický pták vyskytující se pouze v Japonsku.

Prameny:

Dorson, Richard M.: *Folk Legends of Japan*. Tokyo, Rutland 1962.

Mayer, Fanny Hagin: *Ancient Tales in Modern Japan*. Bloomington 1984.

Seki, Keigo: *Folktales of Japan*. Chicago 1963.

Yanagita, Kunio: *Japanese Folk Tales*. Tokyo 1958.

Výběr sekundární literatury:

HI Ikeda, Hiroko: A type and motif index of Japanese folk-literature. Helsinki 1971.

ATU Uther, Hans-Jörg: *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography: Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Parts I–III. Helsinki 2004.

Addiss, Stephen: *Japanese ghosts & demons: Art of the supernatural*. New York 1985.

Dorson, Richard M.: National Characteristics of Japanese Folktales. *Journal of the Folklore Institute* 12, 1975, 2/3, s. 241–256.

Greey, Edward: *The Golden Lotus and Other Legends of Japan*. Boston, New York 1883.

Ozawa, Toshio: Japan. In: *Enzyklopädie des Märchens* 7. Berlin, New York 1993, s. 480–496.

Seki, Keigo: Types of Japanese Folktales. *Asian Folklore Studies* 25, 1966, s. 1–220.

Yanagita, Kunio: *The Yanagita Kunio Guide to the Japanese Folk Tale*. Bloomington 1986.

nosti není a nebudou jím zmoženi... a súra 56:17–19: ...obcházet mezi nimi budou chlapci mládí věčného s číši, konvicemi a poháry nápoje čirého, z něhož je hlava nerozbolí ani jím vyčerpání nebudou ... K některým charakteristickým rysům veršů popisujících přednosti ráje viz též <http://www.flex.com/~jai/satyamevajayate/heaven.html>

⁸ Kueny, Kathryn: *The Rhetoric of Sobriety. Wine in Early Islam...* op. cit., s. 5.

⁹ A z plodů datlovníku a hroznů opojný nápoj získáváte i stravu výtečnou – a také v tom je znamení pro lid rozumný. (*an-Nahl*, Včely 16:69).

¹⁰ Súra 2:248–249 (*al-Baqara*, Kráva).

¹¹ Súra 17:12–13 (*al-Isrá'*, Noční cesta).

¹² Súra 3:49 (*Ál 'Imrán*, Rod Imránův).

¹³ Blíže k problematice „znamení Božích“ (*áját Alláh*) viz Schimmel, Annemarie: *Deciphering the Signs of God. A Phenomenological Approach to Islam*, New York 1994.

¹⁴ Tento koránský verš ovšem není tak výjimečný, srovnáme-li ho s některými analogickými texty patřícími k oné, tak často zmiňované „abrahamovské tradici“. Například v biblické knize Genesis se praví: *Dejž tobě Bůh z rosy nebeské, a z tučnosti zemské, i hojnost obilí a vína...* (Gen. 27:28). Žalmy (104:14–15) nám nabízejí srovnatelný motiv: *Dáváš, aby rostla tráva dobytku a bylina ku potřebě člověku ... a víno, jež obveseluje srdce člověka.*

¹⁵ Súra 22:2 (*al-Hadždž*, Pout): *V onen den, až ji spatříte, každá kojící opustí dítě, jež kojila, a každá těhotná potratí plod svůj; tehdy uvidíš lidi jako opilé, aniž se opili.*

¹⁶ Súra 47:15: *Obraz zahrady rajské, jež přislíbena byla bohobojným, v ní řeky jsou s vodou... a řeky vína, jež rozkoší je pijícím.*

¹⁷ Viz súra 76:14–21 (*al-Insán*, Člověk).

¹⁸ Tyto verše pozdější muslimští exegetové zcela účelově podrobovali zvláštní interpretaci. Rajské víno

označovali za symbolický, avšak neuvěřitelně lahodný nápoj, který bude věřícím odměnou za zbožnost a účast v džihádu. K tomu se váže i pozdější hadíth ve sbírkách tradic od Muslima i al-Buchárího, který dává rajskému vínu zvláštní posvátnou kvalitu.

¹⁹ Súra 2:216: *Dotazují se tě na víno a hru majsir. Rci: Vobou z nich je pro lidi hřích těžký i užitek. Avšak jejich hřích je větší, než užitek.* Ivan Hrbek, podobně jako Rudi Paret nebo Regis Blachére, soudí, že tento verš může platit za nejstarší zákaz pití vína, ale zdá se, že šlo stále spíše o doporučení – podobně jako v súře 4:43. Teprve verše 90–91 5. súry jsou formulovány jako striktní zákaz (*Korán...* op. cit., s. 737).

²⁰ *The Events of the Fourth Year of Migration. Prohibition of Alcoholic Drinks.* Hadíth má zmiňovat sbírka *Sunan Abí Dáwúd*, vol. II, s. 128 (bez datace). Viz: <http://www.al-islam.org/message/36.htm> 13. 6. 2002.

²¹ Súra 5:90–91: *Vy, kteří věříte! Víno, hra majsir, obětní kameny a vrhání losů šípy jsou věru věci hnusné z díla satanova. Vystříhejte se toho – a možná, že budete blaženi.*

ABSTRACT:

The article examines the development of attitudes of the Prophet Muhammad to the use of wine and other beverages containing alcoholic substances. The author questions commonly shared view, that the ban of wine-drinking in Islam is due to the „God's revelation“ itself and analyzes all Qur'anic verses, in which the motif of wine occurs, in their actual contexts. Thus, it seems to be clear, that the real ban of wine and application of the whole range of penalties for the transgression of the „God's borders“ is only the issue of the later developments within the framework of the Islamic law (*shari'a*).

OPRAVA:

V předchozím čísle *Nového Orientu* (1/2009, s. 42–45) došlo v článku *Pět japonských pohádek a pověstí* k několika redakčním pochybením.

Za pár dní k němu přišla podivně žena podivného vzhledu a řekla:
Správně: Za pár dní přišla k muži podivně vypadající žena a řekla:

...mrštil po něm kusem dřeva, jenž leželo vedle
Správně: ...mrštil po něm kus dřeva ležícího vedle

Nedalo se nic dělat a vrátila se do kopců.

Správně: Nedalo se nic dělat a jamauba odešla do kopců.

Redakce Nového Orientu se za tato nedopatření autorovi článku omlouvá.